

ДО ПИТАННЯ ПЕРСОНАЛІСТСЬКОГО НАПРЯМУ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В останні роки активізувалися дослідження, в яких дається науково обґрунтована оцінка педагогічної, освітньої діяльності окремих персоналій. Поняття персоналізм має загальнокультурне, філософське значення. Так, наприклад, професор Джорджтаунського університету О.А. Меерсона вважає, що «Персоналізм як поетика: літературний світ очима його мешканців», це поняття трактується, як не «простір героя, а що залишається герою літературного твору, коли він не обмежений ніяким простором, ніякими звичними умовами буття» [1, с. 392]. А щодо педагогіки як науки, то, безумовно, можливо зазначити, що «Педагогіка - це педагоги». Це впливає з того, зауважує О.В.Сухомлинська, що педагогічна думка «завжди персоніфіковане - на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [2, 36].

Взагалі в розвитку сучасної науки, зорієнтованої на відродження національних надбань педагогічної теорії і практики минулого, виняткового значення набуває формування «персоналістського» напрямку в наукових дослідженнях, що зумовлює значимість кожної фігури, повернутої в історію освіти.

Актуальність цієї проблеми для дослідників різних країн підтверджує тематика перших українсько-польських історико-педагогічних читань (Вроцлав, 2010). Для дискусії на них були винесені такі питання: роль «персоналій» в розвитку педагогіки, методика проведення наукових досліджень з даної проблеми. Результати обговорень засвідчили, що вчені кожної з країн наголошували на важливості такого типу досліджень, проте методологія їх проведення в кожній з них різняться. Так, якщо польська наукова школа більше сприймає будувати дослідження персоналій на біографії особистості, то українська зазначає, що біографія будь вона наукова, освітня або творча повністю не розкриває педагогічної персоналії, яка, як відзначає Ольга Сухомлинська в статті «Персоналія в історико-педагогічному дискурсі» «це більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей, культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель» [3, с. 42].

Належним чином вже оцінено творча спадщина багатьох українських діячів, які переважно працювали в галузі розвитку національної педагогічної думки, навчання рідною мовою. Взагалі слід зазначити, що «персоналістський напрям» в історії української педагогіки набирає обертів. Про це свідчить і випуск посібника в 2-х томах «Українська педагогіка в персоналіях» (2005) під редакцією О. Сухомлинської, в якому знаходимо нові імена 56 осіб.

Позитивним є те, що викладачами кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», як продовження попереднього видання, підготували й видали навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів «Антологія педагогічної думки Східної Галичини та української зарубіжжя ХХ століття». Усього повернуто імена 38 педагогів, в основному практиків. Як бачимо, дослідники не обійшли увагою когорту західноукраїнських педагогів, біографії яких нерідко вводилися дослідниками в науковий обіг вперше.

Серед науковців першими звернулися до персоналій галицьких педагогів М. Стельмахович та Б. Ступарик, які і вважаються засновниками наукової педагогічної школи в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника». В цілому, щоб написати єдиноцілу історію української педагогіки, в 1991-2005 роках зросла більш ніж в п'ять разів кількість історико-педагогічних досліджень. Сьогодні спостерігається спад цих показників. Пояснюється це, в першу чергу, тим, що реформування системи освіти в Україні, привертає більше уваги учених до пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу в них (різко зростає кількість робіт з теорії і методики професійної освіти).

Особливістю наукових досліджень персоналій є те, що в них розглядається кожен педагог як виразник думки і практики конкретної епохи, акцентуючи увагу на її досягнення та проблеми на шляху розвитку української освіти.

За нашими спостереженнями, вивчаючи педагогічну думку регіону, науковці обирали для дослідження персоналії за певними критеріями, а саме: педагогів з яскравим життєвим шляхом і масштабними педагогічними напрацюваннями; педагогів, які працювали в парадигмі національної педагогіки; видатних діячів, які очолювали українські культурно-освітні товариства, педагогічні організації, а також тих, хто активно займалися просвітницькою діяльністю. Все це підтверджує висновок О. Сухомлинської, що на історико-педагогічний дискурс в Україні визначальний вплив мали політичні та ідеологічні чинники, які, в основному, і диктували відбір персоналій для вивчення.

Сьогодні крім комплексних праць, присвячених вивченню життя і творчості видатних діячів освіти і культури Галицького краю, є ряд дисертаційних досліджень і монографій, які стосуються ґрунтовного вивчення науково-педагогічної та суспільно-просвітительської діяльності окремих педагогів (О. Джус, Б. Гречіна, Т. Завгородня, В. Ковальчук, О. Ковальчук, Х. Косило, О. Кузенко, Н. Пастушенко, О. Пастушенко, І. Піц, І. Стражнікова, Н. Чаграк та ін.).

У сучасних умовах все більше уваги дослідники починають приділяти професійній діяльності вчителів-практиків. Звернення до їх напрацювань

дозволяє заповнити прогалини в історико-педагогічних дослідженнях, сприяє більш цілісного висвітлення вітчизняної історії освіти, допомагають з урахуванням напрацювань наших попередників, творчо вирішити проблеми методики викладання різних дисциплін, педагогічно доцільно організувати навчально-виховний процес в закладах освіти суверенної України.

Не важко помітити, що простежується тенденція посилення уваги науковців до дослідження персоналій - активних діячів освітньої отрасли. Однак аналіз результатів наукових пошуків дослідників засвідчує, що нерідко вони носять характер перекладу біографій, тексту статей, виступів тощо. Для підвищення якості такого типу робіт, по нашому переконання, необхідно звертати увагу на ряд моментів. Так, при вивченні педагогічних ідей, напрямків освітньої діяльності тощо необхідно враховувати особливості регіону та ментальність, характер його населення.

Особливої уваги в такого типу роботах вимагає база дослідження, яка повинна бачити представлена джерелами літературними (історична, психолого-педагогічна, філософська і ін.), архівними а також особистого походження (спогади (мемуари), щоденники, приватне листування, життєпису, автобіографії, дорожні замітки тощо). Цінність цих джерел зумовлюється особливостями їх походження, оскільки вони належать конкретному автору, а отже відображають безпосереднє сприйняття їм навколишнього світу, історичних подій і явищ. В них закладена своєрідна інформація соціально-психологічного рівня, відсутня в інших видах джерел; такі матеріали нерідко містять такі відомості, яких немає в інших джерелах.

Не можна обійти і факту поширення в 60-80-ті роках ХХ ст. документів самовидавництва, зокрема щоденників. Але найбільш поширеним джерелом дослідження персоналій є приватне листування. Як і щоденники і записні книжки, воно має інтимний характер, що зближує ці різновиди особистих джерел. Своєрідним джерелом для вивчення, в першу чергу, діяльності окремих осіб, їх оцінки особистого вкладу в розвиток освіти і педагогічної думки є автобіографія.

Своєрідною базою історико-педагогічних досліджень повинен бути український епістолярій. Саме епістолярна спадщина кожної епохи є своєрідним її портретом, створеним свідками подій того часу. У той же час приватна листування є автопортретом авторів листів, тобто важливим джерелом вивчення суспільної психології різних часів. Але, незважаючи на те, що український епістолярій досить об'ємний, однак, як засвідчує спеціальне вивчення питання, історики педагогіки не завжди використовують в своїх працях особисті листи, хоча постійно з'являються різні видання з надрукованими листами.

Окремо варто згадати про дорожні нотатки наших видатних співвітчизників, які з різних причин опинилися поза межами України, але часто відгукувалися на події, які відбувалися на рідній землі.

Втім, жодним чином не слід забувати, що вищезазвані документи (щоденники, записки, спогади, листування тощо), відтворюючи події певного часу, не позбавлені суб'єктивності в оцінці історичних фактів, суспільних явищ. Тому їх цінність зростає, коли вони використовуються в комплексі з іншими видами джерел.

Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасній вітчизняній педагогічній науці набув поширення такий напрямок історіографічних досліджень, як педагогічні персоналії. У ньому, з одного боку, найбільш рельєфно проглядається регіональний підхід наукового дослідження, а, з іншого, саме в ньому необхідно посилено враховувати регіональні особливості. Більш детально дана проблема розкрита в публікаціях автора [4].

Список використаних джерел

1. Марков А. Меерсон О. Персонализм как поэтика: литературный мир глазами его обитателей. СПб. : Изд –во «Пушкинский Дом». *Новое литературное обозрение*. 2010. №2. С.392-394.
2. Сухомлинская О. В. Концептуальные принципы развития историко-педагогической мысли в Украине. *Историко-педагогический процесс: новые подходы к общим проблемам*. К., 2003. С. 16-25.
3. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі. *Историко-педагогический процесс: новые подходы к общим проблемам*. К., 2003. С. 36-46.
4. Завгородня Т.К. Педагогічна персоналія як один з важливих напрямів історико-педагогічних досліджень. *Розвиток польської та української педагогічної думки протягом XIX – XX століть*. Вроцлав, 2011. С. 271-278; Т.К. Завгородня. Дослідження персоналій Західної України 1920-х років та їх внесок у розвиток української педагогіки. *Историко-педагогический альманах*. 2012. №2. С.36-39; Тетяна Завгородня. «Листи до сина» Василя Стуса як джерело вивчення теорії виховання. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип.601. Педагогіка і психологія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012. С.59-65; Тетяна Завгородня. Методологічні засади використання епістолярного жанру в історико-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. Вип.674. Педагогіка і психологія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2013. С.18-23; Тетяна Завгородня. Епістолярний жанр як важливий засіб батьківського виховання. *Рідна школа*. 2013. №8-9 (серпень-вересень). С. 20-24; Завгородня Т.К. Епістолярна спадщина як важливе джерело історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс*. Випуск 15. Хмельницький, 2013. С. 252-256; Завгородня Т.К. Епістолярна жанр як засіб виховання особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Випуск 108. Т.1. Чернігів, 2013. С.15-19; Тетяна Завгородня. Персоналістичний напрям як наукова концепція узагальнення педагогічного досвіду вчителя. *Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика*. 2014. №19. С.9-11; Тетяна Завгородня. Вивчення персоналій як складова педагогічних досліджень мистецького спрямування. *Етнотизація: європейський вектор розвитку і національний контекст: зб. наук. праць*. Кн.1. Полтава: ПНТУ імені В.Г.Короленка, 2014. С. 214-219 та ін.